

Žene i devojčice sa invaliditetom u rezidencijalnim i psihijatrijskim ustanovama: položaj i međunarodne obaveze Republike Srbije

Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S
Disability Rights International

DISABILITY RIGHTS
INTERNATIONAL

Uz podršku Fonda Ujedinjenih nacija za suzbijanje nasilja nad ženama, a u okviru projekta „Deinstitucionalizacija i sprečavanje nasilja nad ženama sa invaliditetom u rezidencijalnim ustanovama“

Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S

Bulevar kralja Aleksandra 171, Beograd

Tel/fax: +381 11 3837204, +381 11 3837205

Email: mdri.serbia@gmail.com

Website: www.mdri-s.org

Mart 2017. godine

POLOŽAJ ŽENA I DEVOJČICA SA INVALIDITETOM U REZIDENCIJALNIM I PSIHIJATRIJSKIM USTANOVAMA

U Srbiji 18,250 osoba živi u nekom obliku kolektivnog smeštaja¹, a preko 11,000 osoba ima neki oblik invaliditeta.² Iako polovinu ovih osoba čine devojčice i žene, ne postoji sveobuhvatno istraživanje o položaju žena i devojčica sa invaliditetom u rezidencijalnim i psihijatrijskim ustanovama.

Žene i devojčice sa invaliditetom koje su u rezidencijalnim institucijama, višestruko su deprivirane i diskriminisane – zbog svog pola, invaliditeta i činjenice da žive u instituciji. Iako žene najčešće zlostavljaju njihovi bivši i sadašnji partneri, treba ukazati da nasilje nad ženama sprovodi i država. Osobe sa invaliditetom koje su u rezidencijalnim institucijama izložene su različitim oblicima nasilja, od fizičkog sputavanja, prekomerne upotrebe lekova i izolacije, do lišenja slobode i kretanja. Ove vrste nasilja nisu rodno specifične, ali žene mogu biti u povećanom riziku od nasilja pri ovakvim postupanjima. S druge strane, žene u institucijama su izložene i specifičnim oblicima rodno zasnovanog nasilja, kao što su prisilne sterilizacije, abortusi bez pristanka žene, uzimanje kontraceptivnih sredstava bez pristanka, seksualno uznemiravanje i seksualno nasilje.

Opštim komentarom br. 3³, Komitet za prava osoba sa invaliditetom ukazuje na posebno težak položaj žena i devojčica sa invaliditetom i na prepreke sa kojima se susreću u svim oblastima javnog i privatnog života. Međunarodni i nacionalni zakoni i politike u vezi sa osobama sa invaliditetom istorijski su zanemarivali rodni aspekt, dok su zakoni i politike koji se bave ženama tradicionalno zanemarivali invaliditet. Zbog toga se održavala situacija višestruke i intersekcijske diskriminacije žena i devojčica sa invaliditetom. Komitet je posebno izrazio zabrinutost u vezi sa nasiljem, seksualnim i reproduktivnim zdravljem i diskriminacijom žena i devojčica sa invaliditetom.

¹ Kolektivni smeštaj ovde podrazumeva ustanove socijalne zaštite za smeštaj dece i omladine, domove za decu ometenu u razvoju, ustanove za smeštaj odraslih i starih lica, ustanove za smeštaj odraslih invalidnih lica, lica ometenih u mentalnom razvoju i duševno obolela lica.

² Osobe sa invaliditetom u Srbiji: popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2011. u Republici Srbiji, Milan M. Marković, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014.

³ Opšti komentar br. 3 Komiteta za prava osoba sa invaliditetom o ženama i devojčicama sa invaliditetom, CRPD/C/GC/3 od 2. septembra 2016. godine

Žene i devojčice sa invaliditetom u rezidencijalnim i psihijatrijskim ustanovama u Srbiji su izložene višestrukoj diskriminaciji i nasilju

Komitet za prava osoba sa invaliditetom u Opštem komentaru br. 3 o ženama i devojčicama sa invaliditetom izrazio je zabrinutost u vezi sa zaštitom ljudskih prava žena i devojčica sa invaliditetom u pogledu:

- **Nasilja**
- **Seksualnog i reproduktivnog zdravlja**
- **Diskriminacije**

Komitet za prava osoba sa invaliditetom izrazio je zabrinutost u mnogim oblastima i uputio Srbiji niz preporuka u vezi sa ženama i devojčicama sa invaliditetom

Komitet konstatuje da su žene sa invaliditetom u pojačanoj opasnosti od nasilja, eksploatacije i zlostavljanja u odnosu na širu populaciju žena, a nasilje može biti interpersonalne, institucionalne i/ili strukturalne prirode. Pojedini oblici nasilja mogu se smatrati okrutnim, nehumanim, ponižavajućim postupanjem i kažnjavanjem, u skladu sa međunarodnim konvencijama.

Izbori žena sa invaliditetom, posebno žena sa intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom često se ignorišu, oduzima im se poslovna sposobnost, čime im se ukidaju sva ljudska prava i povećava rizik od nasilja i institucionalizacije. Komitet ukazuje da je široko dokumentovano da institucionalizacija može da izloži osobe sa invaliditetom nasilju i zlostavljanju, a u posebnom riziku su žene. Žene sa invaliditetom, posebno sa intelektualnim i psihosocijalnim koje su u institucionalnom okruženju, izložene su mnogim oblicima nasilja, između ostalog, nasilna i/ili nevoljna trudnoća ili sterilizacija, kontracepcija i abortus bez slobodnog i informisanog pristanka. Seksualno uznemiravanje i seksualno nasilje takođe spadaju u oblike rodno specifičnog nasilja kojem su žene sa invaliditetom u institucijama izložene, a ono može da se poveća prinudnom kontracepcijom i sterilizacijom jer u tim slučajevima neće doći do trudnoće kao posledice seksualnog nasilja.

Žene sa invaliditetom suočavaju se sa preprekama u pristupu pravdi, između ostalog i u pogledu nasilja i zlostavljanja, zbog stereotipa, diskriminacije i nedostatka procesnih i razumnih prilagođavanja, što može dovesti do toga da se sumnja u verodostojnost njihovih izjava i do odbacivanja njihovih prijava. Sve ovo može dovesti do nekažnjivosti i nevidljivosti problema, što omogućava da nasilje i dalje traje. Pored toga, žene sa invaliditetom ponekad se boje da prijave nasilje jer su zabrinute da bi mogle da izgube neophodnu podršku. Situacija je dodatno otežana za žene u institucionalnom okruženju jer su počinioci svesni da je mali rizik od otkrivanja dela i kažnjavanja, s obzirom da je ovim ženama veoma otežan pristup uslugama podrške.

U svojim Zaključnim zapažanjima⁴, Komitet za prava osoba sa invaliditetom izrazio je zabrinutost povodom položaja osoba sa invaliditetom i ostvarivanja određenih prava, uključujući i zabrinutost zbog položaja žena sa invaliditetom, zbog čega je Srbiji uputio niz preporuka.

- ✚ Uključiti perspektivu žena i devojčica sa invaliditetom u politike, programe i strategije rodne ravnopravnosti, kao i rodnu perspektivu u strategije o invaliditetu;
- ✚ Preduzeti odgovarajuće mere za sprečavanje i borbu protiv višestruke i interseksijske diskriminacije žena i devojčica sa invaliditetom, posebno u pristupu pravdi, obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, zapošljavanju i zaštiti od nasilja i zlostavljanja;

---

⁴ Zaključna zapažanja Komiteta za prava osoba sa invaliditetom u vezi sa Inicijalnim izveštajem Republike Srbije o primeni Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, CRPD/C/SRB/CO/1, maj 2016. godine

- ✚ Zabraniti smeštaj i zadržavanje u institucijama na osnovu invaliditeta, uključujući i zadržavanje bez pristanka u psihijatrijskim ustanovama i prisilno smeštanje u institucije, kao i ubrzati proces deinstitutionalizacije;
- ✚ Zaštititi odrasle i decu sa invaliditetom u institucionalnom okruženju od nasilja, zlostavljanja i lošeg postupanja bilo koje vrste;
- ✚ Osigurati pristupačnost i dostupnost delotvornih i nezavisnih mehanizama za nadzor i transparentan postupak po prijavama za nasilje, uključujući i seksualno nasilje, nad osobama sa invaliditetom, posebno ženama sa invaliditetom i razviti programe obuke za sprečavanje nasilja i zlostavljanja osoba sa invaliditetom;

Komitet je izrazio posebnu zabrinutost u vezi sa lišenjem poslovne sposobnosti i starateljstvom nad odraslim osobama. Naime, zabrinut je zbog toga što staratelj može da odobri medicinsku meru, uključujući i sterilizaciju, bez pristanka osobe sa invaliditetom. Pored toga, zabrinutost se odnosi i na činjenicu da se osobe sa invaliditetom koje su lišene poslovne sposobnosti protiv svoje volje podvrgavaju kontraceptivnim tretmanima, abortusima, sterilizaciji, naučnim istraživanjima, terapiji elektrošokovima i psihohirurškim intervencijama. Takođe, Komitet je izrazio duboku zabrinutost zbog toga što se žene sa invaliditetom, posebno žene sa intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom, razdvajaju od dece i proglašavaju nepodobnim majkama na osnovu svog invaliditeta (lišenje poslovne sposobnosti, lišenje roditeljskog prava).

- ✚ Zabraniti medicinske mere bez prethodne saglasnosti osobe sa invaliditetom i osigurati ostvarivanje prava na obaveštenost i slobodan pristanak pre bilo kakve mere koja bi mogla da utiče na osobu sa invaliditetom, bez obzira na njenu poslovnu sposobnost;
- ✚ Preispitati sve postupke u kojima se ženama sa invaliditetom ograničava pravo na roditeljstvo i obezbediti im neophodnu podršku u ostvarivanju prava na roditeljstvo, dom i porodicu;
- ✚ Promovisati obuku stručnjaka i osoba koje rade sa osobama sa invaliditetom u vezi sa pravima iz Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, kako bi se na bolji način obezbedila podrška i usluge u vezi sa ostvarivanjem ovih prava.

Svaki oblik nasilja nad ženama je neprihvatljiv, uključujući i nasilje nad ženama sa invaliditetom u rezidencijalnim i psihijatrijskim ustanovama, koje su nevidljive u društvu a izložene su različitim oblicima nasilja.

Neophodno je da država obezbedi obuku zaposlenih u rezidencijalnim ustanovama, kao i da kreira javne politike i usvoji propise koji su adekvatni za sprečavanje, zaštitu i efikasno kažnjavanje učinilaca fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja, bez obzira na to ko je učinilac i bez obzira na to da li žrtva ima invaliditet i da li je smeštena u instituciju.

Potrebno je da država informiše sve zainteresovane aktere o primeni preporuka za zaštitu žena sa invaliditetom od nasilja i zabrani prisilnih medicinskih mera, koje je dobila od Komiteta za prava osoba sa invaliditetom.